

Vidensbanken Københavns Befæstning

Opgave 3.1.1. Projektets rammehistorie

Projekt Københavns Befæstning

Projektets rammehistorie, del 3

Københavns Befæstning

Københavns Befæstning bestod i årene mellem 1885 og 1920 af de nedenfor nævnte permanente anlæg. Hovedparten blev opført mellem 1885 og 1894, en mindre del før 1885 og en mindre del mellem 1909 og 1916. Enkelte anlæg blev nedlagt før 1920.

4 enceinter

(Vestenceinten og Husumenceinten på Vestfronten, Christiansholmslinien (som bedst kan beskrives som en enceinte) på Nordfronten og Christianshavns Vold på Sydfronten)

Oversvømmelsesanlæggene

6 landforter

(Gladsaxefortet, Bagsværdfortet, Lyngbyfortet, Garderhøjfortet, Fortunfortet og Christiansholms Batteri (som faktisk er et fort) alle på Nordfronten)

29 permanente eller semi-permanente landbatterier

(10 på Vestfronten (Paradisbatteri, Poppelbatteri, Brøndbyvesterbatteri, Vibebatteri, Vestbanebatteri, Hvissingebatteri, Tinderhøjbatteri, Harrestrupbatteri, Nordvestbanebatteri og Kagsaabatteri) og 19 på Nordfronten (Thinghøjbatteri, Buddingebatteri, Vangedebatteri, Gentoftebatteri, Bernstorffbatteri, Dæmning I Batteri, Dæmning II Batteri, Ordrupkrats vester Batteri, Ordrup Mitraillieusbatteri, Ordrupkrats øster Batteri, Dæmning III Batteri, Dæmning IV Batteri, Gasværksbatteri, Vestre Kvindebatteri, Vestre Flankeringsbatteri, Østre Flankeringsbatteri og Østre Kvindebatteri samt Indelukkebatteri og Grusgravbatteri))

1 Batteritog

5 søforter

(Trekroner, Mellemfort, Prøvesten, Middelgrundsfort og Flakfort)

1 søbatteri

(Lynetten)

4 kystforter

(Charlottenlundbatteri / Charlottenlundfort, Kastrupbatteri / Kastrupfort, Taarbækfort og Dragørfort)

7 kystbatterier

(Avedørebatteri, Hvidørebatteri, Kalkbrænderibatteri, Strickers Batteri, Barakkebatteri, Saltholmbatteri og Kongelundbatteri)

Hertil kommer en lang række armeringsanlæg og en række feltbefæstede stillinger, som først skulle opføres ved en truende krig. En del af disse blev opført under Første Verdenskrig 1914 - 1918.

Følgende anlæg er relevante i en aktuel formidlingsmæssig sammenhæng:

Trekroner (fyrtårn) (søfronten)

Charlottenlundbatteri / Charlottenlundfort

Kastrupbatteri / Kastrupfort

Kongelundbatteri / Kongelundsfort

Garderhøjfortet (fyrtårn) (Nordfronten)

Oversvømmelseanlæggene (Hvidørebæk og Ermelunden) og Ordrupkratbatterierne
Bagsværdfortet

Ejbybunkeren (Vestvolden) (fyrtårn) (Vestfronten)

Vestvolden (Hvidovre Kommune)

Vestvolden (Brøndby Kommune)

Vestvolden (Rødovre Kommune)

Vestvolden (Københavns Kommune)

Vestvolden (SNS)

Avedøre Flyveplads

Fortællinger

Alle projektets fortællinger følger 'modellen':

1. Kulturlandskab
2. Kulturarv
3. Kulturhistorie
4. Byudviklingen
5. Ingeniørværket
6. Militærhistorien

Fyrtårne og 'enkeltanlæg'

Der er i Projekt Københavns befæstning tre fyrtårne, som skal danne tyngdepunkterne i projektets formidling, nemlig søfortet Trekroner, landfortet Garderhøjfortet og voldforløbet Vestvolden. De tre

fyrstårne fortæller hver den fælles historie om Københavns befæstning, men også hver deres historie om dele af befæstningen (helhed og del). De tre fyrstårne kan ses hvert for sig, men fungerer mest optimalt i rækkefølgen Trekroner, Garderhøjfortet og Vestvolden.

Trekroner introducerer den besøgende til historien om Københavns Befæstning indtil 1885 og fortæller om søbefæstningens historie i sin helhed. Fra Trekroner er det naturlige næste besøg Garderhøjfortet.

Garderhøjfortet fortæller hovedhistorien om Københavns befæstning 1885-1920 og fortæller om Nordfrontens historie 1885-1920. Fra Garderhøjfortet er det naturlige næste besøg Vestvolden.

Vestvolden runder historien om Københavns Befæstning af med perioden efter 1920, med vægten på forvandlingen fra militært anlæg til bynært åndehul (fra overlevelse til oplevelse; revitaliseringen af befæstningen), og fortæller Vestfrontens historie 1885-1920.

Ud over de tre fyrstårne er der en række 'enkeltanlæg', der formidlingsmæssigt 'hører til' hvert sit fyrstårn.

Trekroner (søfronten)

Basis fortælling:

1. København og Øresund

Københavns red og sejløbene. Handels- og forbindelsesveje - og angrebsmuligheder.

2. Københavns bombardement 1700

Københavns og flådens sårbarhed fra søsiden samt behovet for en søbefæstning erkendes. Udgangspunktet for Københavns Søbefæstning. De tidligste søbefæstningsanlæg (grundsatte blokskibe mm.).

3. Trekroner

Københavns ældre befæstning 1600 ff. Befæstningen i 1700-tallet, det sårbare dobbelt-monarki, flåden som monarkiets rygrad, beskyttelsen af flåden og København ved befæstningsanlæg. Den fornyede trussel fra Sverige 1772ff. Påbegyndelsen af Københavns søbefæstning og Trekroner 1777ff. Trekroners rolle i 'det svenske paradigme'.

4. Slaget på Reden 1801

Trekroner og truslen fra Storbritannien 1800ff. Slaget på Reden 1801. Søbefæstningens og Trekroners rolle i 'det britiske paradigme'. Københavns bombardement 1807. Krigen 1807-14. Tabet af Norge 1814. Billedet '1807' på nethinden resten af 1800-tallet. Planer for udbygning af Københavns søbefæstning 1807ff.

5. I Tysklands skygge

Trekroner og truslen fra Tyskland 1848ff. Krigene 1848-51 og 1864. Det danske monarkis sammenbrud. Københavns søbefæstnings rolle i 'det tyske paradigme' (truslen fra en landmagt uden flåde). Krigene 1848-51 og 1864 set fra Trekroner. Genoplivning af udbygningsplaner fra århundredets begyndelse (fra 'gamle' paradigmer).

6. Den første, anden og tredje søbefæstning

Trekroner og udbygningen af Københavns søbefæstning 1858ff. Udførelse af planer fra århundredets begyndelse. Den første søbefæstnings-ring om København (Trekroner, Lynetten, Mellemfors og Prøvesten). Det riflede artilleris indførelse. Indstilling udbygningen af søbefæstningen 1860. Den ufærdige søbefæstning. Trekroner og udbygningen af Københavns søbefæstning 1885ff. Middelgrundsfors. Den anden søbefæstnings-ring om København (Charlottenlundbatteri, Middelgrundsfors og Kastrupbatteri). Trekroner og udbygningen af Københavns søbefæstning 1909ff. Flakfors. Den tredje søbefæstnings-ring om København (Tårbækfors, Flakfors, Dragørfors, Kongelundbatteri og Mosedebatteri).

7. I krig?

Trekroner under Første Verdenskrig 1914-18. Under Første verdenskrig var Trekroner bemanded med en meget stor besætning.

8. Fra overlevelse til oplevelse

Nedlæggelsen af landbefæstningen 1920. Nedlæggelsen af den indre søbefæstning 1922. Trekroner som skolefors 1922-32. Nedlæggelsen af Trekroner 1932. Trekroner som sommerudflugtssted i 1930-erne; restaurant, revy, biograf og andre forlystelser. Spor i Kasematten.

9. Kulturarv

Trekroner under Anden Verdenskrig. Den tyske brug af fors. Rester af vægmaleri af det 'stortyske' rige. Forsets forfald. Statens Bygningsfredningsfonds køb af det gamle søfors for tre kroner 1984. Omfattende istandsættelse af voldanlæg, ydermure og mandskabsbygninger mm. Indretning af café og udstillingslokaler. Det nuværende Trekroner.

10. Porten til København

Trekroner som en central del af indsejlingen til Københavns Havn. Havnefronten set fra Trekroner.

Specifikke fortællinger:

1. By, land og vand; København, Sjælland og Øresund

København som hovedstad, grænsefæstning; Københavns placering ved Øresund og dens rolle og vilkår.

2. Byudvikling

Københavns Befæstning og Københavns byudvikling; bl.a. Fingerplanen 1947

3. Vandbygningskunst

Skibsvragene på havbunden. Forsets bygningshistorie.

4. En officer fra 1801 og C.W. Eckersberg

Beretningen om Slaget på Reden i 1801. C.W. Eckersbergs billeder fra Københavns havn og Trekroner.

Charlottenlundfors

1. Det tunge skyts

Forsets 29 cm haubitsere

2. De bergske kanoner

Forlig mellem regeringen og Venstre om anskaffelse til søbefæstningen før provisorieårene

3. Arkitekt Arne Jacobsen

Restauranten på Charlottenlundfort, Arne Jacobsen, funkis (?).

Kastrupfort

1. Fra overlevelse til oplevelse

Befæstningsværker på Amager og deres brug efter nedlæggelsen, rekreative områder, Strandpark mm.

2. Befæstning og byudvikling

Demarkationsbestemmelserne på Amager og deres ophævelse 1916. Byudviklingen efter 1916.

3. Udenrigsminister Scavenius

Øresund som internationalt farvand, dansk neutralitet under Første Verdenskrig, Scavenius og hans politik

Kongelundsfort

1. Bagsiden af København

Amager som Københavns Befæstnings 'bagside' – og Københavns. Geografi og topografi.

2. Truslen fra luften

Fly og truslen fra luften. Kystbefæstningen efter 1945, kanonluftforsvaret, raketluftforsvaret

3. Soldat Edward Hansen

Soldat Edward Hansens tjeneste på fortet, gårdejer på gård lige udenfor fortet

Gardershøjfortet (Nordfronten)

Basis fortælling:

1. Brat af slaget rammet, slået hårdt til jord - nederlaget i 1864!

Krigen i 1864 viste, at Danmark ikke kunne stå mål med en stormagt som Tyskland. Nederlaget skabte en "dommedagsfølelse" i store del af danske nation, og mange frygtede, at krigen blot var første skridt, og at det endelige resultat kunne blive, at Danmark helt mistede sin selvstændighed. Håbet levede dog fortsat, en krig mellem Tyskland og Frankrig – med fransk sejr, kunne måske bringe dansk revanche.

2. I Tysklands skygge – Danmarks strategiske situation 1864-1920

Det franske nederlag i 1871 cementerede Tysklands position, håbet forsvandt, og Danmark måtte tilpasse sig livet i Tysklands skygge. Ønsket om at koncentrere forsvaret omkring København blev styrket, og som led i dette, blev forslaget om en moderne københavnsk befæstning diskuteret.

Fæstningsplanerne blev indledningsvis diskuteret meget overordnet, men som tiden skred frem, blev de mere og mere detaljeret. Af politiske årsager var det vanskeligt at realisere fæstningsplanerne, og for at få sat skub i byggeriet, udtænkte sønderjyden W. N. Nissen tanken om en forening, der gennem en offentlig indsamling, skulle fremme realiseringen af Københavns Befæstning.

3. Det første spadestik?

Foreningen "Den frivillige Selvbeskatning til Forsvarets Fremme" blev til, og der blev indsamlet penge, således at det første spadestik på Garderhøjfortet, men også på hele landbefæstningen, kunne tages i marts 1886. I dagens anledning havde Holger Drachmann skrevet en sang, men omvendt latterliggjorde Henrik Cavling det første spadestik i Politiken. Han skrev, at en medarbejder på bladet natten forinden havde taget det første spadestik - Indgangsvinkel til hele den politiske problematik vedrørende opførelsen af fæstningen.

4. Garderhøjfortet, et led i Københavns forsvar

Garderhøjfortet var en del af Københavns befæstnings nordfront. Udover Nordfronten, bestod befæstningen af Vest- Syd og Søfronten. Formålet med befæstningen var overordnet, at hindre et bombardement af hovedstaden, samt afvise et pludseligt overfald eller et større angreb. Garderhøjfortet var, modsat resten af landbefæstningens forter, firkantet, og derudover var fortet det største af alle landbefæstningens enkeltanlæg. Garderhøjfortet var blandt andet armeret med to stk. 15 cm jernkanon affuteret i et pansertårn fra Grusonwerk.

5. På vej mod det store forlig

Omkring 1890 var den forsvarsvilje, der havde hersket de senest år, ved at ebbe ud. Afmatningen medførte, at den frivillige selvbeskatning ikke fik samme støtte som før, og i sommeren 1890 gjorde ledelsen af indsamlingen store kraftanstrengelser for at få indsamlet 300.000 kr. til færdiggørelsen af fortet. Det lykkedes dog, og i 1891 afsluttedes indsamlingen, og fortet stod færdigt året efter. I 1894 blev der indgået forliget, heri enes man om, landbefæstningen foreløbig skulle blive stående som den var, indtil fæstningens endelige skæbne kunne afgøres.

6. Hullet i Nordfronten - et nyt provisorium?

I 1909 blev det bestemt, at landbefæstningen ikke skulle udbygges, men derimod nedlægges inden april 1922. Ikke alle var enig i den beslutning, og dybt inspireret af Den frivillige Selvbeskatning til Forsvarets Fremme, forsøgte Forsvarsindsamlingen 1913 at rejse penge til et fort, således at "hullet i Nordfronten" kunne lukkes. Manden bag indsamlingen, Kaptajn Rønning, ønskede, at fortet skulle sætte guld i udbygningen af Landbefæstningen, ligesom Garderhøjfortet gjorde tidligere, og ligesom Den frivillige Selvbeskatning, delte Forsvarsindsamlingen 1913 ligeledes den danske befolkning.

7. En verden i krig!

Ved udbruddet af 1. Verdenskrig gik Danmark fri, modsat det også neutrale Belgien, der ligesom Danmark havde satset på et forsvar baseret på fæstninger. Det belgiske forsvar, navnlig fæstningen ved Antwerpen, der var meget lig den københavnske, blot større og stærkere, formåede ikke at holde stand mod tyskernes bombardement med supertungt belejringsartilleri. Antwerpens fald vakte meget bekymring i Danmark, for hvis Antwerpen relativt let kunne falde, så kunne København også. Trods det, var det danske forsvar fortsat primært koncentreret omkring København og befæstningen, men Tunestillingen blev dog delvist opført, som en konsekvens af de belgiske erfaringer. Udbruddet af 1. Verdenskrig ledte til indkaldelsen af sikringsstyrken, og en del af denne styrke tilgik Garderhøjfortet, hvor soldaterne indledningsvis fik armeret fortet, og forstærket det med feltbefæstninger. De hektiske første måneder, hvor man var uvis om fjenden kom eller ej, blev dog med tiden afløst af en monoton hverdag, hvor livet i trøjen ikke altid var lige spændende. Også i samfundet generelt, blev den patriotiske stemning gennem krigens forløb afløst af en nedslidning i

forsvarsviljen, og da krigen endelig blev bragt til ophør, blev det bestemt, at nedlægningen af landbefæstningen skulle fremskyndes.

8. Nyt fra Vestfronten

Erfaringerne fra 1. Verdenskrig, herunder de belgiske fæstninger skæbne, viste, at et landbefæstningsforsvar af større byer ikke var vejen frem. Krigen på Vestfronten, under 1. Verdenskrig, var en skyttegravskrig, hvor maskingevær, jord og supertungt artilleri var afgørende faktorer, ikke de traditionelle fæstninger. Dertil kom udviklingen af kampvognen, samt den praktiske anvendelse af fly i krigsførelsen.

9. En røvet datter vender hjem

Det tyske nederlag i 1918, betød, at Danmark for en stund kunne træde ud af Tysklands skygge, og med genforeningen med Sønderjylland i 1920 heledes såret fra 1864. Da Københavns Befæstning i høj grad var et "barn" af nederlaget i 1864, faldt det naturligt at fremskynde nedlægningen af landbefæstningen, da den på mange måder hørte en anden tid til. Derudover havde krigen jo vist, at de traditionelle landbefæstninger ikke var vejen frem, herunder Garderhøjfortet.

10. Det andet spadestik.

Eftersom Garderhøjfortet ikke var statens ejendom, var det ikke indbefattet i nedlægningen, men i forening med forsvarsministeriet, blev det besluttet, at Garderhøjfortet derefter skulle fungere som ammunitionsmagasin. Garderhøjfortet blev senere også anvendt som øvelsesplads for forsvaret og politiet, og under 2. Verdenskrig besatte tyskerne det. I 1996 blev fortet overdraget til Garderhøjfonden, og på mange måder blev det andet spadestik på Garderhøjfortets historie taget denne dag. Garderhøj vedblev vel at mærke med at være en konkret del af Københavns Befæstnings historie, men udover det, tog fortet sit første skridt hen imod formidlingscenter, ikke kun for befæstnings historie, men for Danmarks historie.

Specifikke fortællinger:

1. Det moderne Danmark i støbeskeen

Det moderne Danmark på vej. Dannelsen af det moderne politiske system mellem 1864 og 1920 og befæstningsspørgsmålet som en del heraf. Provisorieårene, parlamentarismen og demokratiseringen.

2. Befæstningskunst i verdensklasse

Fæstningsingeniøren Sommerfeldt og dansk befæstningskunst i verdensklasse.

3. Fæstningsingeniøren Sommerfeldt og journalisten Cavling

Fæstningsingeniøren Sommerfeldt, der projekterede og ledte opførelsen af Garderhøjfortet og skrev indlæg til fordel for befæstningen. Og journalisten Cavling, der – måske – tog det første spadestik, og skrev mod fæstningen i Politiken.

Oversvømmelseanlæggene og Ordrupkratbatterierne

1. Vand og befæstning

De planlagte oversvømmelser og deres konsekvenser.

2. Mellem slotte og parker

Nordfrontens anlæg mellem områdets slotte og parker.

3. Galopbane og veje

Udstykning, bebyggelsen og udnyttelsen af området i 1900-tallet.

4. Ole Olsen

Danmarks første spillefilm, Løvejagten, blev til dels indspillet i Ordrupkrat. Bag filmen stod Ole Olsen, Nordisk Film.

Bagsværdfortet

1. Det muliges kunst

Danmark under Første Verdenskrig.

2. Krigskunsten

1800-tallets doktriner for fæstningskrigsførelse, Bagsværdfortet som et produkt heraf.

3. På fersk gerning?

Arrestationen af den østrigske gesandt ved Frederiksdal i 1914.

Ejbybunkeren (Vestvolden) (Vestfronten)

Basis fortælling:

1. Kulturlandskabet

Det endnu åbne landbrugsland mod vest omkring 1885.

2. Danmarks største arbejdsplads

Københavns Befæstning som Danmarks største arbejdsplads. De store anlægsarbejder på Vestvolden.

3. Fæstningsbørster

Fæstningsarbejderne og de lokale beboere.

4. Den danske front

Vestvolden som nybrydende befæstningskunst.

5. I kampklar stand

Vestvolden under Første verdenskrig. Volden og besætningen.

6. Byens volde

Vestvolden som 'bygrænse'. København sprænger 'de ny volde'.

7. En ring på tværs

Vestvolden som en ring på tværs af fingerplanens København.

8. Den kolde Krig i Ejby

Opførelsen af Ejbybunkeren og Københavns Kanonluftværnsartilleri. Den gradvise udflytning af dansk forsvar fra København i koldkrigsårene.

9. Fra overlevelse til oplevelse

Københavns Befæstnings overgang fra militære til rekreative områder. Den militærhistoriske kulturarv i og omkring København.

10. Bynatur

Vestvolden og Københavns Befæstning som rekreativt område. Den bynære natur

Specifikke fortællinger:

1. By og land

Industrialisering og urbanisering i Danmark i 1800-tallets anden halvdel. Tilvandringen til byen. København vokser eksplosivt.

2. Befæstning og byudvikling

Befæstningen som byen rammer. By- og trafikudviklingen æder sig ind på befæstningen.

3. Cykelordonnansen og fæstningsbørsten

To karakterer fra Vestvolden.

Vestvolden (Hvidovre Kommune) (tema: Voldens besætning)

1. Paradisisk

Vestfrontens lejre, Ejbylejren, Paradislejren og Avedørelejren og voldens besætning.

2. Sikringsstyrken

Sikringsstyrken 1914-18, de enorme indkaldelser, påvirkningen af lokalområderne.

3. Kaptajn Cranil

Lejrkommandanten i Paradislejren.

Vestvolden (Brøndby Kommune) (tema: Politik)

1. Den provisoriske befæstning

Københavns Befæstning i den politiske strid mellem Højre og Venstre.

2. 'Vi er blevet snydte og bedragede'

De madsenske fredskrudtmagasiner og regeringens fald 1905.

3. V.H.O. Madsen

Krigsminister V.H.O. Madsen, våbenkonstruktør og fæstningstilhænger.

Vestvolden (Rødovre Kommune) (tema: Voldens konstruktion)

1. Vestvolden

Bygningsværket og dets omgivelser. Byerne, gårdene og vejene. Lokalbefolkningen.

2. 'Kampenceinten'

Ingeniørværket, voldens konstruktion, teknisk og taktisk, 'den danske front'.

3. Oberst Sommerfeldt

Konstruktøren eller konstruktørene.

4. Inge Lehmann

Geologi i verdensklasse

Vestvolden (Københavns Kommune) (tema: Fysisk udfoldelse)

1. FUT – fysisk uddannelse og træning

Fysisk træning i hæren omkr. 1900. Sundhed.

2. De rigtige soldaterretter

Forplejning i hæren omkr. 1900. Sundhed og ernæring.

3. Kaptajn Jespersen

Gymnastikpioneren kaptajn Jespersen.

Vestvolden (SNS) (tema: Natur)

1. Fredningen

Natur og kulturhistorie.

2. Et bynært åndehul

Områdets 'frigivelse' i 1960-erne, Vestvoldens rekreative værdi.

3. Flora og Fauna

Naturen på Vestvolden.

Avedøre Flyveplads

1. Disse prægtige mænd og deres maskiner

Den tidlige danske militærflyvning.

2. Truslen fra luften

Lufttruslen.

3. Flyvepioneren Koch

Koch.